

A TURIZMUS REGIONÁLIS FOLYAMATAI MAGYARORSZÁGON

A 2000. év több szempontból jelentős elmozdulást eredményezett mind a területfejlesztés, mind a turizmus tudatos tervezésében és fejlesztésében. Országos és regionális szinten elkészültek azok a komplex és turisztikai koncepciók, programok, melyek koncentrált és decentralizált forrásokból történő finanszírozása – a területfejlesztés alapelvei mentén – a 2001. évben a megvalósítás szakaszába léptek.

A területfejlesztés szempontjából az országos és a regionális stratégiák összehangolásával elkészült Nemzeti Fejlesztési Terv alkalmas az EU programok befogadására, megfelel azok alapelvei követelményeinek, tudatos nemzeti és regionális folyamatokat befolyásoló dokumentum. E folyamatba csatlakozott a 2000. évben a Nemzeti Turizmus Stratégia vitája, valamint az év második felében elkészített regionális turizmusfejlesztési koncepciók és programok. A Széchenyi-terv kiemelt prioritásai között helyet kapott a turizmus hat alprogrammal, így a hozzárendelt forrásokkal biztosítva látszik az országos turisztikai stratégia kiemelt elemeinek megvalósítása. A regionális szint területfejlesztési szereplői és a turizmus programok egyeztetése és beépítése az egyes régiók komplex fejlesztési stratégiáiba még folyamatban van. A tanulmány célja a területfejlesztés és turizmus kapcsolatrendszerének rövid történeti bemutatásán túl az illesztési pontok keresése, annak bizonyítása, hogy a turizmus mint ágazat a komplex területfejlesztés egyik szerves résztvevője.

A területfejlesztés és a turizmus kapcsolatáról megoszlanak a szakmai vélemények, melyek mögött koncepcionális felfogásbeli különbség rejlik. Ha a turizmus interszektoralis jellegéből indulunk ki és a kapcsolódó környezetvédelmi, természetvédelmi, kultúra, gazdasági hatékonyság követelményeit is szem előtt tartjuk, úgy gondolom, nem lehet kérdéses területfejlesztési funkciója.

Véleményem szerint a területfejlesztés és turisztikai fejlesztés fogalmai a szolgáltatásokra koncentrált gazdaságokban erőteljesen összekapcsolódnak.

A turizmus és területfejlesztés integrált fejlesztésének szükségessége elismert a turizmus multiplikátor hatása révén: a növekvő bevételek, az új

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból munkalehetőségek, az infrastrukturális beruházások, a helyi kultúra, a kedvező környezeti kép, a vállalkozói tőkebeáramlás, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megállása – jelzésértékű felsorolás annak bizonyítására, hogy a turizmus erőteljes hatást gyakorol a rendszer egészére (Lengyel M. 1999).

A turizmus erőforrásainak területi elhelyezkedésének vizsgálatában a *földrajzi tér* a kereslet számára vonzerőt és desztinációs terméket jelent. Mivel a turizmus időbeli és térbeli természetű folyamatokból áll, hozzájárult egy küldő és fogadó terekből álló turizmus kialakulásához, amely sajátos jegyein keresztül az adott terek társadalmi-gazdasági és környezeti jellemzőit is magában hordozza.

A turizmus egyedisége abban rejlik, hogy a termelés és fogyasztás egy időben történik (ld. a turisztikai termék jellemzőit), és hogy a terméket helyben fogyasztják el (nem a termék, hanem a kereslet változtat helyet). A turisztikai terméknek e specifikuma a teret sajátos funkcióval ruházza fel, a földrajzi tér erőforrásai (a vonzerők) az adott helyi társadalom fejlesztési tényezői is egyben.

A turizmus regionális folyamatai a szocializmusban

A turizmus a szocialista Magyarország gazdaságában egyre lényegesebb szektorrá fejlődött, regionális folyamatait befolyásoló rendelkezések közül kiemelkedik az 1971. évi terület- és településfejlesztési törvény, melynek az 1006/1971. II. 3. pontja a turizmussal is foglalkozva két prioritást emelt ki:

- Balaton, Budapest és a gyógyfürdők fejlesztése, mivel azok a külföldi turisták számára a fő vonzerőt jelentik;
- a hétfélig rekreációs funkciót betöltő turizmus az urbanizálódó térségekben.

A Minisztertanács 2006/1979. évi rendelete a kiemelt idegenforgalmi körzetekről (Balaton, Velencei-tó, Dunakanyar, Mátra és Bükk, később Sopron-Kőszeghegyalja, Tiszta-tó), és e körzetek élén állandó bizottságok (IB) működéséről határozott.

A szocializmusban a központi forrásoktól való függés, a differenciált fejlesztési prioritások, ugyanakkor az erőforrások folyamatos beszűkülése a turizmus térségi folyamataiban is megnyilvánultak. A turisztikai infrastruktúra szélsőséges területi képe alakult ki Budapest és a Balaton nyomasztó fölényével, a vidéki Magyarország térképén a gyógy- és termálfürdők jelentettek lokális színterületet.

A központi folyamatokat szétterítő és megvalósító intézményrendszert a turizmusban a Megyei Idegenforgalmi Hivatalok jelentették. Ellensúlyozni azonban a centrális akaraterőt nem voltak képesek, a rendszerváltással meginduló vagyonszűkülésük pedig szerepüket is átértékelte (Aubert A.–Miszler M. 1999).

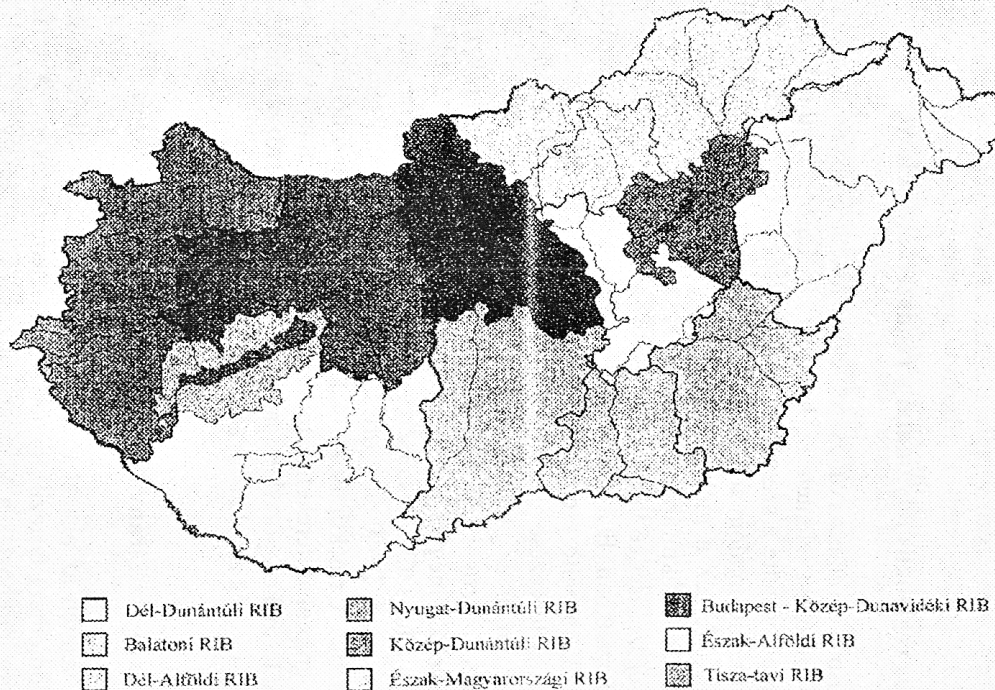
A turizmus regionális folyamatai a rendszerváltást követően

A turizmusban a rendszerváltást követően főként a vonzerők tekintetében gyökeres változást jelentett az, hogy Közép-Európa nyitott térré vált, Magyarország elvesztette e szempontból egyediségét. Ugyanakkor a határ-melléki- és a tranzitforgalom adatai (ld. közel 40 millió látogató) az évtized nagy részében elfedték a mélyben rejlő problémákat, melyek mára már nyilvánvalóak és strukturális jellegűek. A korábbi desztinációk mellé sürgető szükségszerűséggé válik a minőségi turizmus fejlesztése és térbeli kiterjesztése hazánkban. E folyamat szerencsésen kapcsolódik a területfejlesztés és az EU rásegítő programjai céljaihoz, így van esély arra, hogy a turizmus tudatos tervezésével és strukturális megújulásával egyik vezető szektora marad a magyar gazdaságnak.

A regionális turisztikai fejlesztések alapja a turisztikai vonzerők, melyek ritkán követik a megyei közigazgatási határokat, ezért a turisztikai fejlesztésekben a turisztikai kistérségek és termékcsoportok képeznek fejlesztési programokat. Továbbá a turisztikai regionális és kistérségi terek mellett a turisztikai terméktípusok is képezhetnek önszerveződő turisztikai fejlesztési programokat, tereket. A fejlesztési téregységek alapja tehát egy-egy turisztikai termékcsoport dominanciája, mely meghatározza a fejlesztések irányait és a térség arculatát (Piskóti et. al., 1997).

A turizmus ágazati irányítási rendszere Magyarországon

Országos szinten az ágazat továbbra is a Gazdasági Minisztériumhoz (ill. annak elődjeihez) tartozik, annak egyik szakterületeként. A turizmus menedzselésére létrehozták a Magyar Turizmus Rt.-t, amely a GM 100%-os tulajdonú cége. Az Országos Idegenforgalmi Bizottság (OIB) a miniszter tanácsadó testületeként működik. Az ágazat parlamenti megítélésében folyamatos előrelépés történt, 1994-ben a Környezetvédelmi Bizottság Idegenforgalmi Albizottságaként, majd 1998-ban önálló Idegenforgalmi Bizottságként működik.

1. ábra. Magyarország turisztikai régiói

Forrás: Magyar Turizmus Rt.

A turizmus regionális irányítási rendszerének kialakítása a '90-es években meglehetősen kaotikusán történt, csak 1996 óta beszélhetünk tudatos intézményfejlesztésről. Ekkor indult el a regionális idegenforgalmi szervezeti rendszer kialakítása, melyet az Országos Területfejlesztési Törvény szelleme és az EU integrációs szándék alapozott meg. Megindult a regionális irányítási rendszer szakmai vitája, az „alulról kezdeményezés” csupán két régióban talált visszhangra, és alakult meg a Balatoni Marketing Kht. (1996), és a Dél-Dunántúli Idegenforgalmi Kht. (1997). A kezdeményezés kudarcát látva az Országos Idegenforgalmi Bizottság 1997-ben határozott arról, hogy a teljes országot lefedő 9 turisztikai régió kialakítását kezdeményezi, melyet a kormány az 1007/1998. határozatában el is fogadott (1. sz. ábra).

Az azóta eltelt időszakban a regionális szervezeti rendszer több módosításon ment keresztül, valójában nem volt képes stabilizálódni az elmúlt 2 évben. A turizmus menedzselésének felelőssége megyei szinten sem érvényesül következetesen, országos áttekintésben erős eltérések tapasztalhatók a megyék gyakorlata között. A kiépített Tourinform hálózat feladatrendszerében és személyi állományában változtatásokra és megerősítésre szorul (Aubert A.-Szabó G. 1999).

Kiépült a turizmus területi fejlesztésének állami intézményrendszere országos és regionális szinten.

Az EU és a magyar regionális integráció intézmény- és eszközrendszere

Az EU költségvetésének második legjelentősebb kiadási tételét a közös struktúra- és regionális fejlesztési politikára fordított kiadások (30 %) jelentik, melynek eszközei a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap. A Strukturális Alapokon belül több alap működik, így az Európai Regionális Fejlesztési Alap kritériumrendszere folyamatos változásokon ment keresztül, forrásainak eléréséhez az ún. EU-alapelvek teljesítése szükséges (Horváth Gy. 1999, Rechnitzer J. 1998).

A 2000-2006. évek közötti időszakban ún. Előcsatlakozási Alapok segítik a felkészítést: ilyenek az ISPA és a SAPARD alapok, valamint a Phare-programok.

A rendszerváltozás után a regionális területi politika alapjait az 1996. évi XXI. Törvény teremtette meg. A területfejlesztési törvény rendelkezett a megyei területfejlesztési tanácsok megalakításáról, míg a regionális szintről az 1999. évi törvénymódosítás rendelkezett. Az Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló 35/1998 (III. 20.) OGY határozat hét statisztikai – tervezési régiót nevesített, melyek megfeleltek az EU régiónagyságokra vonatkozó szempontjainak (NUTS 2. szint). A területfejlesztés stra-

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásából

tégiai alapdokumentumának tekinthető OTK a területfejlesztés szempontjából legfontosabb ágazati prioritások között sorolja fel a turizmust, térségi és tematikai bontásban részletezi a prioritásokat és kitér a regionális intézményrendszer megteremtésének és működtetésének szükségességére.

Önkormányzati társulások és a területfejlesztés

Meghatározó vezérelv a területfejlesztésben a decentralizáció, melynek szellemében készült az 1996/XXI. területfejlesztésről szóló törvény, mely alulról építkezve határozta meg a korszerű területfejlesztés intézményrendszerét. Így a legkisebb tércategória a kistérség, melynek ugyanakkor nincs közigazgatási megfelelője. A létrejött településszövetségek hatékonyabban tudják ellátni az infrastruktúra fejlesztésével, a közszolgáltatással, vagy a gazdaságfejlesztési projektek megvalósításával kapcsolatos feladatokat. Megyei és régiós kapcsolatrendszerük mind a mai napig problematikus, a forrásokért folyó küzdelem a szövetség alapja (Pálné Kovács I. 1999).

Fel kell oldani a máig létező ellentmondást, hogy az ilyen részvétellel létrejövő társulásoknak törvényi keretet kell biztosítani, és hivatalosan is a területfejlesztés intézményrendszerébe kell vonni őket (Ritter K. 2000). Új helyzetet teremtett a 2000. évben az állam által kinevezett és finanszírozott kistérségi menedzserek megjelenése a fenti rendszerben.

Az országos-területi- és helyi érdekek harmonizálása tehát sokszereplős feladat, az ütközési pontok jól kitapinthatóak a politikai- és szakmai síkok között. A források elnyeréséért azoknak van esélye és elsőbbsége, ahol a kompromisszumkészség párosul az érdekérvényesítő képességgel.

A *turizmus*hoz köthető *források* az elmúlt évtized második felében jelentek meg növekvő hányadban, elszórtan elérhetőek voltak az egyes tárcáknál. A *települési önkormányzatoknál* képződő idegenforgalmi adó és ennek kiegészítő állami normatívája fölött a helyi politika dönt, jellemzően a településfejlesztés komplex érdekét szem előtt tartva. A *megyei önkormányzatok* szűkös forrásaiból komoly fejlesztési feladatokra nem volt példa a közelmúltban, megyei turizmusmarketing célokra és Tourinform iroda fenntartására szűkül tevékenysége. A *Turisztikai Célelőirányzat* hivatott a nemzeti és regionális fejlesztési és marketing feladatokat finanszírozni, nagyságrendje örvendetesen emelkedik 1998 óta, az országos-regionális arányokban viszont nem történik érdemi elmozdulás. A 2001. évben realizálódó *Széchenyi Terv* turizmusfejlesztési alprogramjai koncentrált forrásokat biztosítanak a kiemelt terméktípusok fejlesztésére, és egyben esélyt adnak a nagyobb volumenű turisztikai beruházásoknak. Az *EU-források* el-

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásáiból
 érese a már korábban említett programokon keresztül történhet a terület-
 fejlesztés alapelveinek figyelembevételével.

Összefoglaló

A regionális területfejlesztés módszer- és eszköztára alkalmas keretnek bizonyul a turizmus sajátos szempontjainak érvényesítésére, a fejlesztés algoritmusához illeszthetők azok a menedzselési, intézményi és szervezeti feladatok, mellyel a turizmus ágazati, de egyben integráló funkcióját is teljesíti. E fenti megállapítást kívánja bizonyítani az alábbi összeállítás, ahol a területfejlesztés legfontosabb követelményei és a turizmus tervezés és fejlesztés eszköz- és intézményrendszerét párhuzamba állítva szemléltetjük.

A kapcsolatrendszer elvi alapjai

A területfejlesztés tervezési alapkategóriái	Turizmustervezés
<p>1. <i>Fejlesztési koncepció</i> Hosszú távú célok és prioritások meghatározása, amelyek alapján kidolgozhatók a konkrét programok</p>	<p>1. <i>Turizmusfejlesztési koncepció</i> meghatározza az átfogó fejlesztési célokat, megadja a fejlesztési programok kidolgozásához szükséges szakmai irányelveket.</p>
<p>2. <i>Fejlesztési program</i> A koncepcióban foglalt célok alapján kidolgozott középtávú cselekvési terv, amely stratégiai és operatív részekből áll: – <i>stratégiai program</i>: a koncepció céljainak megvalósítását szolgáló fejlesztési javaslatok célpiramis alapján felépített, komplex programokba rendezése; – <i>operatív program</i>: részletezi a programokat, meghatározva a fejlesztési teendőket, a forrásokat, a felelősöket, a határidőket, az ellenőrzést és az értékelést.</p>	<p>2. <i>Turizmusfejlesztési program</i> Elkészítése és integrálása a területfejlesztési programokba: – Nemzeti Fejlesztési Tervbe; – ágazati programként a Széchenyi tervbe (turisztikai alprogramok: gyógy- és termálturizmus, konferenciaturizmus, tematikus parkok, kastély- és várturizmus, turisztikai információs rendszerek, egyéb minőségi turisztikai termékek, lovas-, kulturális-, kerékpáros-, bor- és gasztronómia, vízi- és ifjúsági turizmus).</p>

A turizmusfejlesztés és a területfejlesztés stratégiai szemlélete

TERÜLETFEJLESZTÉS

TERÜLETPOLI-TIKA Prioritások, eszközök és intézmények területén való megfeleltetés	ESZKÖZÖK A megvalósítás materiális- és imateriális feltételrendszere	SZABÁ- LYOZÁS Tudatos beavatkozások (komplex és szektoriális)	MENEDZS- MENT Intézményi és személyi feltételek a megvalósításhoz
--	--	---	---

TURIZMUS

JÖVŐKÉP – Célok és prioritások (fenntartható és versenyképes turizmus, a termékfejlesztés elsődlegessége) a – külső- és belső feltételrendszer értékelése; – trendek, prognózisok elemzése és adaptálása; – scenáriók felállítása.	TERVEZÉS – Integrált tervezés módszerével készült nemzeti és térségi tervek; – a tervek alapján projektek kidőltetése.	ÉRVÉNYESÍTÉS – Helyi szereplők bevonása a tervezés és az elfogadás fázisaiba; – megvalósítást elősegítő ösztönzők; – stabil és kiszámítható jogi és közgazdasági szabályozás; – korszerű szakképzés.	SZERVEZÉS – A megvalósítást menedzselő és a non-profit feladatokat ellátó központi-, regionális és helyi turisztikai intézményrendszer; – szakmailag felkészült személyi háttér; – a folyamatos ellenőrzés és visszacsatolás megszervezése.
---	---	---	---

Forrás: Rechnitzer J. (1998) és Lengyel M. (2000) nyomán saját szerkesztés.

Tartalmi elemek	Elvárás	Tervezés módszere	Stratégiai célok	Érintettek	Intézmény, menedzsment	Eszköz, szabályozás	Értékelés, információ	Terület-rendezési feladatok
Térkategóriák								
ORSZÁG	Nemzeti Turizmus Stratégia (Nemzeti Fejlesztési Tervnek való megfelelés)	Kettős integráció elve alapján	Fenntartható és nemzetközileg versenyképes turizmus	Országos hatóságok, területi önkormányzatok és szervezetek, szakmai szervezetek és érdekképviseletek	Kormány, GM, MT. Rt, OIB, Országgyűlés, Országos Terület-fejlesztési Tanács (OTT), Regionális Fejlesztési Tanácsok (RFT és ügynökségeik), Társ tárcák, RIB-ek, RMIG-ek	Közvetett pénzügyi eszközök, turizmus célleírányzat, területfejlesztési alapok, nemzetközi programok, önkormányzati politika és finanszírozás	Területi jelzőszámok és területi folyamatok értékelése, Országos Turisztikai Adatbázis és Weboldal	Országos és kiemelt térségek rendezési tervei-nek számbavétele

Tartalmi elemek	Elvárás	Tervezés módszere	Stratégiai célok	Érintettek	Intézmény, me- nedzsmment	Eszköz, szabályozás	Értékelés, információ	Terület- rendezési feladatok
Térkategóriák								
RÉGIÓ	A turisztikai és a komplex régió adottságainak meghatározása, a kölcsönös együttműködés megfogalmazása	Megyei komplex és turisztikai stratégiák szintézise, a régió sajátosságainak kiemelése, a kistérségi koncepciók és programok (SAPARD) értékelése a turizmusfejlesztés szemszögéből, helyszíni kutatások	Az együttműködés és területeinek meghatározása, a különböző térségi szintek érintkezési pontjainak harmonizálása, interregionális kezdeményezések, regionális kohézió erősítése, fenntartható és versenyképes turizmus	GM és társtárca, RFT, Megyei Fejlesztési Tanácsok, megyei és települési önkormányzatok, kistérségi társulások, helyi lakosság, turisztikai vállalkozók	MT. Rt., RIB-ek, és RMI-ok, RFÜ-ek, megyei-, kistérségi- és települési TOURINFORM irodák	Regionális és helyi ösztönzők, külső források, monitoring	Területi jelzőszámok és folyamatok értékelése, Regionális Turisztikai Adatbank, regionális Weboldal	Megyei rendezési tervek figyelembe vétele, speciális rendezési tervek (Nemzeti Park)

Tartalmi elemek	Elvárás	Tervezés mód-szere	Stratégiai célok	Érintettek	Intézmény, menedzsment	Eszköz, szabályozás	Értékelés, információ	Terület-rendezési feladatok
Térkategóriák								
MEGYE	A turizmus szereplőinek és térségi kapcsolatainak erősítése	A megyén belüli és kívüli elvárások érvényesítése, belső kapcsolatok aktivizálása	A turizmus menedzselése megyei- és kistérségi szinten (piacra jutás segítése), a turizmus és a gazdaság, a környezet, a kultúra kapcsolatrendszerének szervezése	Megyei Önkormányzat, települési önkormányzatok, kistérségi társulások, szakmai szervezetek	Megyei Területfejlesztési Tanács- és Ügynökség, megyei-, kistérségi- és települési TOURINFORM irodák és vállalkozásfejlesztési központok, kamarák	Decentralizált pénzalapok, területi szereplők saját forrásai	Megyei információs rendszer, programok mérése jelzőszámokkal, indexekkel	Megyei és települési rendezési tervek keretei
KISTÉRSÉG	Közös fejlesztések a turizmusban, hatékonyabb érdekérvényesítés	A turizmus vonzerőinek feltárása, a fejlesztés irányainak meghatározása, együttműködési formák és területek kijelölése	A belső erőforrások feltárása és aktivizálása, kistérségi szinten a turizmus fejlesztésében	Települési önkormányzatok, intézmények, civil szerveződések, helyi lakosság, turisztikai vállalkozók	Kistérségi Területfejlesztési Társulás, kistérségi-, települési TOURINFORM iroda, közösségi intézmények	Külső források (nemzetközi, országos, regionális, megyei), helyi önkormányzati és vállalkozói források	Kistérségi és települési jelzőszámok és folyamatok értékelése, programok mérése	Települési rendezési tervek összehangolása

Forrás: Rechnitzer J. (1998) nyomán saját szerkesztés.

A turizmus tudatos tervezése a '90-es évtized második felében a területfejlesztéssel összhangban megindult, az ágazat támogatottsága intézményi oldalról kiépült. A közeljövő fontos feladata, hogy az egyes intézményi és menedzselési szintek között összehangolt cselekvés és akarat segítse a turizmus ágazati érdekeinek érvényesítését úgy, hogy egyben megfeleljen és teljesítse területfejlesztési funkcióját.

Felhasznált irodalom

AUBERT, A.–SZABÓ, G.

1999 *Differenciált turizmusfejlesztés Baranya megye példáján*. Turizmus Bulletin 1. pp. 25-30.

AUBERT, A.–MISZLER, M.

1999 *Die Probleme im regionales Lenkungssystem des Tourismus in Ungarn. Globalisation – Regionalisation/Regionalismus* (ed.: Aubert A., Miszler, M.). Pécs, JPTE Institut für Geographie. pp. 178-185.

AUBERT, A.–MISZLER, M.–SZABÓ, G.

2000 *A regionális területfejlesztés és a turizmus tervezés összefüggései a Dél-Dunántúlon*. Turizmus Bulletin 1. pp. 33-37.

HORVÁTH Gy.

1999 *Európai regionális politika*. Bp-Pécs, Dialóg Campus. pp. 390-410.

LENGYEL M.

1999 *Turizmus stratégia*. Bp., Képzőművészeti Kiadó. pp. 110-130.

PÁLNÉ KOVÁCS I.

1999 *Regionális politika és közigazgatás*. Bp-Pécs, Dialóg Campus. pp. 166-212.

PISKOTI I.–DANKÓ L.–SCHUPLER H.–BÜDY L.

1997 *Régió- és településmarketing*. Miskolc, Miskolci Egyetem, pp. 200-221.

RECHNITZER J.

1998 *A területi stratégiák*. Bp-Pécs, Dialóg Campus. pp. 46-62.

RITTER K.

2000 *Önkormányzati társulások jelentősége a terület- és vidékfejlesztésben*. Comitatus 2000. 1-2.sz. pp. 73-83.

SÁNDOR J.–KARBUCZKY I.

1989 *Az idegenforgalmi területfejlesztési koncepciók kidolgozásának egységes szemléletű üdülőkörzeti követelményei I., II*. Idegenforgalmi Közlemények, 1989/1. és 2. sz.

Turizmusfejlesztési Program (2000). In.: Széchenyi Terv. GM, 2000. szeptember, p.46.